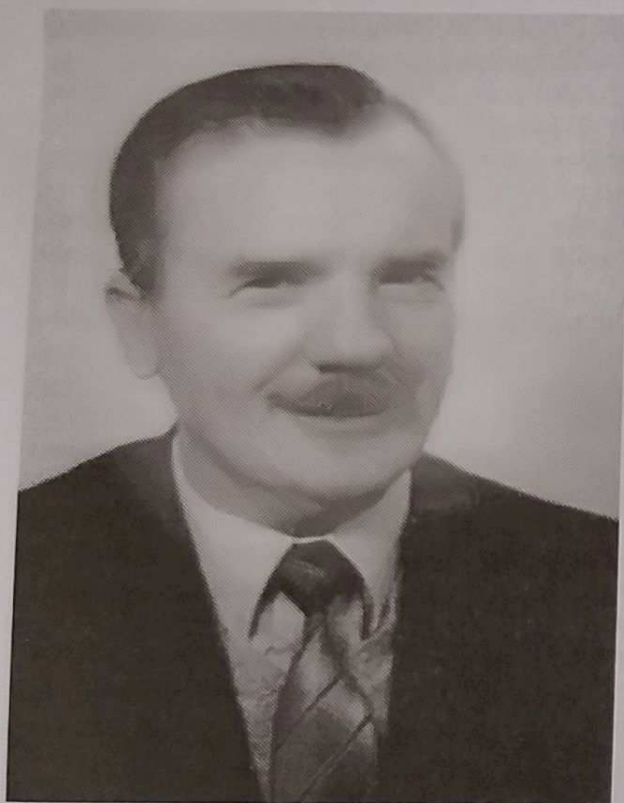

PROTAGONISTA PSYCHOLÓGIE NA SLOVENSKU JUBILUJE – K SEDEMDESIATINÁM PROFESORA O. KONDÁŠA

Generácie: *Prof. PhDr. Ondrej Kondáš, Dr.Sc., narodený 27. septembra 1930, klinický psychológ a psychoterapeut, ženatý, manželka Anna (učiteľka), dvaja synovia – Marián (neurológ) a Jaroslav (ekonóm).*

Damián Kováč: V roku 1999 vyšiel v Nemecku „bestseller“ Jerome Kagana *Die Grundirrtümer der Psychologie*. Medzi základné omyly patrí podľa tohto významného severoamerického psychológa preceňovanie prvých rokov života pre budúci vývin. Napriek tomu sa Ťa chcem spýtať: platí toto konštatovanie aj pre Teba?

Ondrej Kondáš: Vzhľadom na to, že toto interview sa robí pre časopis *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, odpoviem na prvú otázku podrobnejšie, pričom začnem jednou okrajovou poznámkou: V Nemecku v súvislosti s dôrazom na detstvo „mátožil“ aj oidipovský komplex. Už Jung ho zamietol a u nás sa nikdy neujal, bral sa ako (vedecký) omyl freudistov spájaný s detstvom, ktoré u nás požívalo úctu.

Pre mňa spomenuté konštatovanie neplatí ani teoreticky, ani prakticky a osobne. Teoreticky preto nie, že v „mojej paradigme“ homo discens (človek tvor neustále sa učiaci) sú prvé roky života nabité učebnými ziskami: naučíme sa chôdzi, reči, mysleniu... i strachu, až úzkostne obrannému postojú k cudziemu sve-

tu popri mnohých pozitívnych putách k našim blízkym. Socializujeme sa a učíme sa sociálnej diferenciacii a spôsobilostiam dobre vychádzať s dospelými i rovesníkmi, ku ktorým sa stále intenzívnejšie primkýňame a precvičujeme si s nimi základné zručnosti i sociálne interakcie v nespočetných hrových a iných kontaktoch, vrátane detského šantenia. Už tu si formujeme vlastnú identitu a teda už tu **sa začína formovať naša osobnosť**. Ale, aby sme príliš neteoretizovali, citujem radšej sympatickeho amerického spisovateľa R. Fulghuma s nadpisom jeho bestselleru „Všetko, čo naozaj potrebujem vedieť, som sa naučil v materskej škôlke“, pričom odporúča učiť sa od detí, lebo „majú toho hodne, čo vás môžu naučiť“.

Osobne som presvedčený, že prvé roky života až po „náštročné“ zreteľne ovplyvnili môj ďalší vývin v kladnom i zápornom smere. Pochádzam z dedinky v jednom údolí košickej kotliny v blízkosti Slanských vrchov a tu niekde kotví moja láska i obdiv k božskej prírode. Dodnes je pre mňa najlepšou dovolenkou pobyt v rodnom kraji s potulkami v lese a prírode vôbec. Ved' okrem opálov nechýba tu ani unikátny – hoci žiaľ'bohu pozabudnutý – gejzír (Herľany).

Rodičia ma nechávali dlho spať a dodnes mám problémy s ranným vstávaním. Náš potok vytvoril ostrov, na ktorom sme v detských hrách dramatizovali slovenské ľudové rozprávky – tomu pričítam rozvoj svojej sociability i fantázie. Ako teenager som však zažil frontové udalosti s bombardovaním, s nerovnosťou pred zákonom až krutosťou, keď nám zobrali spolužiakov-

židov do koncentračného tábora. Sám som sa vyhol vyvezeniu do nacistického Nemecka tým, že som ušiel z ešte pešieho transportu. Tu niekde boli korene mojich psychosomatických ťažkostí v mladej dospelosti.

D. K.: Svojho času napísala Ch. Bühlerová, že dospievajúci sa spravidla musí vysporiadať s tromi subjektami: s otcom – matkou, s láskou a Bohom. Čo z toho bolo vlastné Tebe?

O. K.: So všetkými tromi som bol v relatívnej harmónii a tak vysporiadavanie sa s nimi netvorilo osobitný problém. V celom detstve mi rodičia a od 2. ročníka už aj pán učiteľ (s ktorým som trávil nejedno popoludnie) naplňali pocit bezpečia a životnej istoty. Pán farár navrhol, aby ma rodičia poslali do gymnázia a pripravoval ma na prijímačky, takže tak na fare (s výbornou knižnicou), ako aj v kostole som bol skoro ako doma. Nuž a k nežnému pohlaviu som prechovával obdiv, ktorý výberovo prerástol v zaľúbenosť. A tak s pripočítavaním spomienkového optimizmu mám dojem, že v bühlerovskom vysporiadavaní prevládla hlavne otázka: Quomodo – t.j. ako, akým spôsobom a čo prejavit' a neprejavit' (nechať si len pre seba). Isté otázky som vždy považoval za privátne a moja otvorenosť bola (a vari až dodnes je) výberová.

D. K.: Jeden z mojich empirických výskumov (ešte v študentských časoch) bol zacielený na to, aké motívy vedú abiturientov gymnázií zvoliť si štúdium psychológie. Ako to bolo v Tvojom prípade?

O. K.: Pred skončením gymnázia (najmä v septime) som uvažoval o troch odboroch štúdia: medicína, chémia a psychológia. Pri pohovore po skupinovom psychologickom vyšetrení mi psychológ dr. Koma podporil psychológiu. Toto odporúčanie som ešte „validizoval“ týždennou návštevou prednášok pána profesora Jurovského – čo si mi Ty vybavil – takže moju voľbu máš aj Ty na svedomí. Mimochodom, ten výlet ma stál dvojku zo správania. Pôvodne som síce plánoval vybudovať súkromné psychologické sanatórium, ale r. 1955 a ešte dlho potom (ba vlastne až dodnes) to neprichádzalo do úvahy.

D. K.: Západní kolegovia nezabudnú vo svojom curriculu vitae uviesť nielen to, kde študovali, ale aj u koho vyštudovali. Bol by som rád, keby si príslušnú otázku neodbavil administratívne. Preto osobnostné: koho žiakom si Ty vlastne?

O. K.: Som žiakom hlavne prof. dr. Antona Jurovského, DrSc., ktorému som robil aj vedeckú pomocnú silu, ale veľa nás naučil aj univ. prof. dr. Juraj Čečetka, u ktorého som obdivoval jeho zmysel pre detaily. Neskôr som sa s takouto schopnosťou stretával u detských pozorovateľov života a jeho zdanlivo všedných zázrakov. Konzultačne som využíval aj prof. MUDr. E. Guensbergera, ktorý mi bol školiteľom v 2. časti aspirantúry. Do praxe ma náležite uvádzali primár MUDr. Imrich Török, vtedajší riaditeľ Psychiatrickej liečebne vo Veľkých Levároch, ako aj neskorší primár detskej psychiatrie MUDr. L. Entner. Zo zahraničných mi veľa dali písomné konzultácie a neskôr i osobné stretnutia s profesorom J. Wolpem a profesorom dr. C. M. Franksom, ktorý ma okrem metodického školenia v behaviorálnej terapii veľa naučil aj o písaní recenzií. Dr. L. Ličko a dr. F. Engelsman ma učili ROR a dr. habil. J. Choinowski teóriu psychodiagnostiky. A vari to nie je veľkým „hriechom“, ak som bol tak trochu aj samoukom, za výdatnej pomoci anglo-americkéj literatúry.

D. K.: V minulosti, ale aj v súčasnosti patrí k najfrekvencovanejším záujmom študujúcich psychológiu, najmä žien u nás i v mnohých európskych krajinách, špecializovať sa na klinickú psychológiu. Čo rozhodovalo u Teba pre príklon k tejto špecializácii?

O. K.: Profesor Jurovský hlásal, že psychológom sa človek stáva, až keď si svoje znalosti preverí v práci s ľuďmi. V klinickej psychológii sa už vtedy pracovalo dôkladne a pre dobro pacienta, ktorý bol za šéfovania primára Töröka osobou číslo jedna. Navyše, Veľké Leváre boli oázou slobody a demokracie. Mohol som tak realizovať psychoterapiu a dovolili mi zriadiť psychologickú poradňu pre školskú mládež, kde so mnou spolupracoval dr. L. Entner. Teda moje dôvody boli pádne. Dnes obdivujem sumu poznatkov sociálnej psychológie a možno by som sa špecializoval na psychológiu politiky (čo by na FF UCM bolo možné).

D. K.: Sú psychologické odbory, ktorých váha spočíva na vedecko-výskumnej činnosti, na rozdiel od iných, kde je nutné byť – ako sa vraví – obidvoma nohami v praxi. Ako to bolo a je u Teba?

O. K.: Nuž, spočiatku som bol – ako si to pekne povedal – obidvoma nohami v praxi. Ale sem-tam som si odskočil do výskumu, ktorý som si napríklad v rámci ašpirantúry sám vytýčil (so súhlasom profesora Jurovského). Preto sa mi aj vo výskume páčilo. Navyše bol prepojený na prax. A tak, keď ma raz vyzval riaditeľ Ústavu experimentálnej psychológie SAV a šéfredaktor *Studia Psychologica*, aby som napísal štúdiu s experimentálnym podtextom, dal som jej krkolomný názov: *Experimentally created procedure when eliminating tics*. Resumé som dopisoval priamo u vás v ústave. Vtedy r. 1965 som po prvýkrát nestačil pokryť separátkami žiadanky. Prekvapilo ma, že psychológovia vo svete naozaj veľa čítajú, keď sa dostávajú aj k nášmu časopisu. Bolo to podnecujúce a aj ja som začal viac čítať. Ale praxi som neprestal byť verný dopisiteľ. Pomáhať druhým prináša veľké uspokojenie, navyše keď sa aj od nich môžeme veľa učiť.

D. K.: Medzinárodná skúsenosť vypovedá o tom, že na napísanie pôvodnej knižnej monografie – teda diela, ktoré nestačí raz či dva razy prečítať – treba niekoľko desiatok analytických (spravidla časopiseckých) prác. Bolo to tak aj v Tvojej publikačnej činnosti?

O. K.: Áno, dá sa to tak povedať. Hoci ja som si musel v praxi najprv vydobýť právo na výskum a publikovanie. A tak som „cvičil“ písanie odborných prác na príručke napísanej spolu so svojim šéfom (*Psychológia v rehabilitačnej starostlivosti*). Ďalším trom monografiám už predchádzali výskumné a syntetické časopisecké práce. Analytické a syntetické štúdie som osobitne využil aj pri písaní vysokoškolských učebníc.

D. K.: Ozaj, v koľkých jazykoch je Ti prístupná zahraničná literatúra?

O. K.: Odkedy až 90 percent psychologickéj produkcie je v angličtine, netrápi ma táto otázka. Okrem toho dá sa riešiť celkom pragmaticky. Napríklad v Levároch mi ochotná kolegyňa prekladala knihu z taliančiny, inokedy som spolupracoval s ďalšou kolegyňou, ktorá zas vedela po francúzsky, keď pri danej téme bolo viac štúdií v tomto jazyku. Na nemčinu som po vojne trochu zanevrel. Namiesto toho som absolvoval kurz poľštiny, v ktorej si završil rád niečo prečítam (posledne knihu prof. K. Popielského). Tiež veľmi rád komunikujem neverbálne, najmä s deťmi.

D. K.: S touto interpretáciou angličtiny nemôžem súhlasiť. No, o tom potom. Ako čiastočne historik psychológie na Slovensku viem, že patíš k najcitovanejším slovenským autorom v našej spisbe. Pravdaže, súvisí to akiste aj s tým, že sa vyznačuješ sugestívnou prednáškovou činnosťou (to viem aj od mladších), a že aj u nás patrí Tvoja špecializácia – klinická psychológia – k najpočetnejším. Napriek tomu, ako si tento historický fakt vysvetliť?

O. K.: Ďakujem Ti za informáciu – ja zas žijem v presvedčení, že najcitovanejším autorom si Ty. Osobne nesledujem vlastné citácie, len ak pre nevyhnutné výkazníctvo, ku ktorému mám hodne negatívny vzťah. Oproti tomu občas ma mrzí, keď v článkoch našich autorov chýbajú domáce pramene (hlavne slovenské, niekedy aj české), napríklad v Československej psychológii, ale aj v tomto časopise.

D. K.: Akiste poznáš mnou vytipované varianty prežitia psychológov v „soc-totalitárskom“ režime u nás. Ktorú stratégiu si prijal ako sebe vlastnú?

O. K.: Neuraz sa, ale túto Tvoju prácu nepoznám. Avšak odhliadnuc od toho vo svojom živote som sa usiloval venovať sa, pokiaľ možno, zmysluplným aktivitám. Okrem toho mi neboli ľahostajné osudy nezmyselne prenasledovaných intelektuálov, vrátane niektorých kolegov (napr. doc. M. Jurču alebo všeobecne známeho Dominika Tatarku či Kornela Földváryho) a nežiadalo sa mi takéto smerovanie ešte aj osobne podporovať – preto som bol vždy bezpartajný (a nemám ani VUML – poznáš ten vtíp?). Bol som workoholik a usiloval som sa o kvalitu. A tak sa (riadením osudu, či božím dopustením) stalo, že behaviorálni terapeuti ma pribrali do redakčných rád a do ukrajčinu preložili moju *Trému*. Urobili to síce s predhovorom, že to nie je celkom „kó-

šer“, ale ani zlé, a to mi stačilo na profesorskú inauguráciu i bez červenej legitimácie. Dalo by sa to označiť ako stratégia dieťaťa šťasteny?

D. K.: Psychológia nie je vlastivednou disciplínou, aj keď vo svete (v minulosti a aj teraz) dominujú psychológovia z veľkých národných (jazykových či štátnych) komunit. Inakšie povedané: kým predtým platilo, že psychológia je vlastne „psychológiou vysokoškolákov“, teraz sa kritizuje, že je psychológiou bielych Severoameričanov zo stredných vrstiev. Čo by bolo treba urobiť, podľa Teba, pre rozvoj medzinárodných, no hlavne interkultúrnych výskumov?

O. K.: To je obzvlášť náročná otázka, keďže je to aj vecou peňazí. Osobne by som vedľa medzinárodných grantov odporúčal väčšie množstvo metaanalytických štúdií ako vyspelú formu porovnávacích štúdií a nebál by som sa ani replikačných výskumov v rôznych národných kultúrach. Rozhodne by sa replikačné výskumy mohli oveľa viac využívať aj v rámci výučby na našom odbore (od ročníkových až po diplomové práce).

D. K.: Z mojej osobnej skúsenosti s Tebou jednoznačne vyplýva, že každé Tvoje vystupovanie – osobné či verejné – je viac-menej obohatené o humor. „Fajn“ – Tvoj stereotyp. No ako si to vysvetliť?

O. K.: Pravdupovediac, neviem to zodpovedne vysvetliť. Humor mám veľmi rád a rád ho aj rozdávam. Natol'ko si ho vážim, že som ho zavše použil aj v psychoterapii. Niečo mám asi „v krvi“, zdedil som ho po dedovi a vôbec – mali sme ho v rodine. Strýko sa dokonca smial a žartoval ešte aj na smrteľnej posteli, tvrdiac, že kresťan je vždy radostný. Na vysokej škole som sa kamarátil s Kornelom Földvárym, uznávaným vedeckým expertom humoru a satiry. A prichytil som sa, že na popularizačnú prednášku som sa „pripravoval“ tým, že som uvažoval, akým vtipom ju začnem. To mi do istej miery zostalo dodnes. Skrátka, rád sa smejem a mám rád radostných ľudí.

D. K.: Po vynútenom odchode z Filozofickej fakulty UK pre arteficiálne stanovenú vekovú hranicu si zakotvil na Fakulte filozofie Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave, teraz ako vedúci katedry psychológie. Až príliš dobre viem, ako sa usiluješ vytvoriť z tohto najmladšieho „vysokoškolského učilišťa“ psychológie excelentné pracovisko. Ako sa Ti to zatiaľ darí?

O. K.: Nuž, svoje nároky nosím všade so sebou, pretože mi záleží predovšetkým na kvalite (za čo ma niektorí nemajú radi). Na katedre psychológie FFUK som sa postaral o následníka profesora (Tibora Kollárika). Ale, keďže som silným zástancom Všeobecnej deklarácie ľudských práv (koniec koncov hlási sa k nim aj naša ústava), niekedy pripomínam, že „so všetkými ľuďmi sa musí zaobchádzať rovnakým spôsobom“ alebo, že „zákony sa musia rovnako aplikovať na všetkých ľudí“, pričom „nikto nemá právo zrušiť akékoľvek právo tejto deklarácie“. Pomáhal som teda tomuto malému národu pod Tatrami neporušovať Všeobecnú deklaráciu ľudských práv tým, že som prijal ponúknutý úväzok na FHTU a posledne na FF UCM, kde sme – Ty a ja – nastúpili – ale, žiaľbohu t.č. nezostali – obaja spolu. Zatiaľ sa nám tam darí, len to radšej nezaokrúknime. Lebo pri niektorých „pravidlách“ súčasnej Akreditačnej komisie by v šesťdesiatych rokoch nebola vznikla katedra psychológie FFUK, ani rad odborov na prírodných vedách a samozrejme žiadna špeciálna pedagogika, ktorú zastrešoval iba jeden docent psychológie a jeden odborný asistent, dobrý znalec defektológie.

D. K.: Ako inakšie ukončiť toto interview než otázkou, čo je Tvojou hlavnou činnosťou v tomto – pre Teba jubilejnom roku – a čo by si si želal ešte uskutočniť?

O. K.: Okrem venovania sa našim skutočne dobrým trnavským študentom psychológie (to potvrdzujú všetci prednášajúci), som spolu s jednou zo svojich bývalých aspirantiek pracoval na monografii o iracionalite s túžbou, aby jej čím výdatnejšie ubúdalo, a v odbore naopak, aby čím výdatnejšie pribúdalo priateľských medziľudských vzťahov. Obsahujú totiž v sebe regulačné potenciály a vari aj terapeutické účinky. A čo ešte uskutočniť? Dať ešte čím viac študentom tohto krásneho odboru – akým psychológia skutočne je – najmä pri pamätaní na jej náročnosť!

D. K.: Myslím, že by toho bolo ešte viac, čo by sa dalo vytitrovať z Tvojho plodného života v psychológii a pre psychológiu na Slovensku. Pochopiteľne, pri takomto jubileu, akým je prechod do obdobia integrácie a rozdávania sa, hovoriť o nepríjemných, problémových či negatívnych záležitostiach sa nepatrí, to si zatiaľ necháme pre seba, dobre?

Mňa, ako účastníka novodobého vývoja psychológie a v posledných rokoch čiastočne aj jej historika, čaká úloha pokúsiť sa, čo i len stručne, zhodnotiť Tvoj vklad do nášho peripetického vývoja. Hoci som v istom zmysle „outsider“ v klinickej psychológii či psychológii zdravia, predsa môžem zodpovedne konštatovať toto:

Ondrej Kondáš vplával do vlnky tejto špecializácie na Slovensku tak angažovane, že z nej vytvoril prúd, ktorý významne prispel k zakomponovaniu psychológie na Slovensku v 60. až 80. rokoch do celosvetového diania. Nedokážem posúdiť, nakoľko jeho „discentná psychológia“ predstavovala originálnu vedeckú psychologickú školu. No s presvedčením konštatujem, že slovenskou školou sa celkom isto stala, ako o tom svedčia desiatky (či azda aj stovky) psychológov (diplomantov, doktorandov) z jeho liahne úspešne rozvíjajúcich túto špecializáciu.

Psychologická komunita na Slovensku by mala byť profesorovi Kondášovi vďačná aj za to, že ju vyzbrojil viacerými psychodiagnostickými metodikami a psychoterapeutickými postupmi širšieho záberu, počnúc posudzovaním spôsobilosti detí na zaškolenie, cez klasický asociálny experiment a končiac (dúfajme zatiaľ) tréningovou technikou na zvládanie stresu. Ako autor, spoluautor, či editor obohatil náš jubilant slovenskú psychologickú spisbu o monografické vedecké a odborné práce, ktoré (na rozdiel od mnohých iných) časom ani zmenou spoločenského systému u nás nezostarli, alebo ak áno, tak len nepodstatne. Jeho odbornovo-organizačné činnosti v rôznych vedúcich funkciách (napr. donedávna ako predseda Grantovej komisie pre vedy o človeku) sa vyznačovali úsilím o vysokú kvalitu. Dobré je známy ako prísny posudzovateľ. No v istom zmysle azda najcennejšie sú jeho psychoterapeutické úspechy; o nich, pravdaže, náležité dokumenty a verejné štatistiky sa publikujú len čiastočne.

Mnohí kolegovia pripisujú Ondrejovi Kondášovi značnú dávku ašpirácií. Je obdivuhodné, že tento „motor“ jeho počínania ho neopúšťa ani s postupujúcim vekom. Aj keď v zmysle vymedzenia Svetovej zdravotníckej organizácie nie je celkom zdravý, predsa je stále plný energie a chuti pokračovať v rozvíjaní nášho krásneho odboru, ako sa aj sám predtým vyznal. Treba si úprimne želať, aby sa mu v tomto neľahkom zadani na novom poste čo najviac darilo.

Teda, milý náš Ondro, quod bonum, felix, faustum, fortunatumque sit.

S jubilantom sa zhováral
Damián Kováč